

Niteliksel Araştırma

İletişim fakültesi öğrencilerinin ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma konusundaki düşünce ve önerilerinin belirlenmesi

İşıl Işık,¹ Sümeyra Nurdan,² Ceren Zeren,¹ Zümrüt Yılmaz³

¹Yeditepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul

²Yeditepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelikte Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul

³Özel Lazer Göz Merkezi, Ameliyathane Hemşiresi, Antalya

Özet

Amaç: Bu çalışmada, bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesinde okuyan öğrencilerin, ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi ve stigmanın önlenmesine yönelik görüş ve önerilerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışma fenomenolojik olarak yapılmış olup, 2016–2017 eğitim ve öğretim yılında İstanbul’da bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesinde okuyan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 12 öğrenci ile yürütülmüştür. Veriler bireysel derinlemesine görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

Bulgular: Bireysel derinlemesine görüşmelerde ruhsal hastalıklara yönelik stigmanın önlenmesi için öğrencilerin %83.3’ü sağlık programlarının doktorlar tarafından yapılması gerektiğini, %75’i toplumun doğru bilgilendirilmesinin gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin %50’si üniversitelere ders eklenmesinin ruhsal hastalıklara karşı yapılan stigmanın önlenmesinde büyük rol oynayacağını belirtmişlerdir.

Sonuç: Araştırmada, iletişim fakültesi öğrencilerinin ruhsal hastalıklara karşı yapılan stigma davranışını yanlış buldukları sonucuna varılmış, katılımcıların yanıtları doğrultusunda yeni yetişen medya sektörü çalışanlarının, psikiyatri hastalarını haber yaparken veya medyada konu ederken daha özverili, empati kurarak, hoşgörülü ve saygıyla yaklaşacakları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İletişim öğrencileri; ruhsal hastalıklar; stigma.

Konu hakkında bilinenler nedir?

- Ruhsal hastalıklara yapılan stigma üzerinde medyanın büyük etkisi olduğu bilinmektedir.

Bu yazının bilinenlere katkısı nedir?

- Araştırmaya katılan öğrenciler medyanın, toplumun ruhsal hastalıkları yanlış anlamasına sebep olabildiğini, bu nedenle medya içeriklerini oluştururken şiddet gibi konuların işleniş tarzına dikkat edilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Uygulamaya katkısı nedir?

- Medyada ruhsal hastalıklar ve ruhsal hastalıklara sahip bireylerle ilgili içerikler hazırlanırken dikkat edilmesi gereken noktalar iletişim fakültesi öğrencilerinin bakış açılarıyla elde edilmiştir.

Stigma; bireyin çevresinin veya yaşadığı kültürün gereksinimi, belirli algıları ve anlayışı haricinde kalması durumunda, kişiye uygulanan rahatsız edici hal/tavırdır.^[1] Bir diğer tanımı ise bir grubun veya kişinin, etnik köken, ilaç kötüye kullanım, bedensel yetersizlik veya ruhsal hastalık gibi durumlarını ele alarak kabahatli veya hatalı olarak göstermektir.^[2] Stigma birçok farklı olgu için gerçekleştirilse de bu duruma en çok maruz bırakılanlar ruhsal hastalığa sahip olan kişilerdir. Toplumdaki bireyler kendisini tehlike olarak gördüğü kişileri ötekileştirmeye çalışmaktadırlar. Stigma davranışı ise burada başlamaktadır. Bu davranışına sebep olan birçok etmen bulunmaktadır.

İletişim: İşıl Işık, Yeditepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Turkey

Tel: +90 216 578 00 00 / 3255 **E-posta:** isil.isik@yeditepe.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-9315-1139

Geliş Tarihi: 30.10.2018 **Kabul Tarihi:** 30.10.2018 **Online Yayınlanma Tarihi:** 14.02.2019

©Copyright 2019 Psikiyatri Hemşireliği Dergisi - Çevrimiçi: www.phdergi.org

Stigmayı gerçekleştiren grubun hastalık konusundaki bilgisi stigmayı etkileyen en önemli faktörlerden birisidir.^[2,3]

Toplum, bir çok konuda olduğu gibi ruhsal hastalıklar ile ilgili bilgiyi de büyük oranda medya araçları vasıtasıyla öğrenmektedir. Bu sebepten ötürü yayınlanan içeriklerin doğru, açık ve net olması ve gerçek bilginin verilmesi toplumun ruhsal hastalıklara karşı tutumunun nasıl gelişeceğini belirlemesi anlamında oldukça önemlidir. Medya, toplumda yaygınlaşan stigmayı önlemek adına da kullanılabilir en etkili araçtır. Stigmayı önlemek için toplumu bilinçlendirmek ve eğitmek önemli bir adımdır. Bunun için medya araçlarının kullanılması toplumun her kesime ulaşılmasında kolaylık sağlar.^[4,5]

Ruhsal hastalığı olan kişilerle ilgili medya yoluyla yapılan haberlerin birçoğu toplumu bilinçlendirme, amacından oldukça uzakta olup aynı zamanda yanlış yönlendirme, yanlış bilgi verme ve yanlış inanç geliştirme konusunda hassasiyet göstermelidir. Medya aracılığıyla ruhsal hastalığa sahip bireylerle ilgili yapılan haberlerin büyük bir bölümü bireylerin şiddet yüzünden işlediği suçları kapsamaktadır bu da daha önce hiç ruhsal hastalığa sahip bireylerle karşılaşmamış kişileri bile tedirgin edebilmektedir. Medyanın böyle bir durumda ruhsal hastalığı olan bireylerin hastalığının tıbbi durumuna odaklanması gerekirken, hastalıkları yüzünden gösterdiği davranışlara odaklanarak bu haberlerle toplumun ilgisini çekmesi ruhsal hastalıklara yapılan stigmayı artırmaktadır.^[5]

Mezuniyet sonrası medya grubunda çalışacak öğrencilerin ruhsal hastalıklara yapılan stigma konusundaki düşüncelerinin öğrenilmesi ve onların bakış açıları ile soruna getirilecek çözüm önerilerinin belirlenmesi önemlidir. İletişim fakültesi öğrencileri medyanın her alanında eğitimini almaktadırlar. Bu yüzden medyada çıkacak haberlerin içeriklerine müdahale edebilecek bir gruptur. Ruhsal hastalıklara karşı olan tutumları, konu ile ilgili bilgi ve tutumları onların meslek hayatlarında toplumu etkileyecek etkinliklerine de yön verecektir.^[3]

Günlük yaşamlarında, stigmaya maruz kalan kişilerin barınacak yer ya da iş bulmada zorluk yaşadıkları, azalan özsaygı, tedavi olamama, olumsuz yaşam koşulları, soyutlanma, uzaklaşma, yetkilendirme kaybı gibi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir.^[3] Stigmanın azaltılması için bazı uygulamalar yapılabilmektedir. Bu uygulamaların en önemlisini sağlık profesyonelleri yapmaktadır. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışan hemşireler, stigmanın azaltılması yönünde yapılan çalışmalarda önemli bir parçayı oluşturmaktadır. Hemşireler, stigmaya neden olan faktörlerin belirlenmesi, stigmanın mağdur kişiler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, stigmaya maruz kalan grubu güçlendirecek çalışmaların yapılması, stigma uygulayan kişilerde bu davranışı azaltmaya yönelik programların geliştirilmesi ve uygulanması gibi stigmayı önleme konusunda bir çok alanda görev almaktadırlar.

^[2] Hemşireler, hasta savunuculuğu ile stigmaya karşı duruşlarını göstermelidirler. Ruh sağlığının geliştirilmesi için diğer mesleklerle işbirliği içinde olup ve stigmanın önlenmesi sağlanmalıdır.^[3] Bu bağlamda hemşirelerin stigmaya katkı sağladığı düşünülen medyayı yönlendirebilecek grup olan iletişim

fakültesi öğrencilerinin bu konudaki düşüncelerini ortaya çıkartması önemlidir.

Yapılan bu çalışmada, bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesinde okuyan öğrencilerin, ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi ve stigmanın önlenmesine yönelik görüş ve önerilerin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmanın, medya sektöründe çalışacak olan kişilerin tutumları saptanıp, stigma ile ilgili çalışmalara yön vermeleri, desteklemeleri ve duyarlı haber yapmaları konusunda da bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Gereç ve Yöntem

Araştırma, bir vakıf üniversitesi iletişim fakültesinde okuyan öğrencilerin, ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma davranışına karşı düşünce ve önerilerinin belirlenmesi amacıyla yapılmış niteliksel bir çalışmadır. Araştırma İstanbul'da bir vakıf üniversitenin iletişim fakültesi öğrencilerinden 12 gönüllü katılımcıyla yapılan bireysel derinlemesine görüşmeler ile yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini, 2016–2017 bahar döneminde İstanbul ilindeki bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada amaca yönelik örneklem seçimi yapılmıştır. Bu bağlamda örneklem çalışmaya katılmayı kabul eden 5 Radyo, Televizyon, Sinema ve 7 Gazetecilik bölümü öğrencisi dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri ilgili literatür^[2,3,6-8] doğrultusunda araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Öğrencilere stigma davranışında medyanın rolünü ve stigmanın önlenmesi konusundaki düşüncelerini öğrenmeyi amaçlayan 15 soru sorulmuştur. Araştırmanın amacına uygun olarak katılımcılara ruhsal hastalıklarıyla ilgili bilgileri, ruhsal hastalığı olan bir bireye yaklaşımlarının nasıl olacağı, daha önce ruhsal rahatsızlığı olan bir bireyle temas halinde bulunup bulunmadığı, ruhsal hastalıklara yönelik yapılan stigma üzerinde medyanın etkisinin olup olmadığı, medya aracılığıyla ruhsal hastalıklara karşı önyargıların önlenip önlemeyeceği, önlenemez ise bunun nasıl olacağı, medyanın stigma davranışını önleme amaçlı kampanyalar yapmamasının sebebinin neler olabileceği, sağlık çalışanları ile medyanın hangi ortak noktada buluşabileceği, medya ve sağlık çalışanlarının stigma davranışını önlemek için nasıl bir yol izlemesi gerektiği, medya aracılığıyla stigma davranışını önlemek üzere proje çalışmaları yapılsa halkın bilgi düzeyine katkı sağlayıp sağlamayacağı ve medyada çıkan haber ve videoların içeriklerinin düzeltilerek halka sunulmasının stigma davranışını önlemek adına nasıl bir çözüm olabileceği gibi açık uçlu sorular yöneltilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin veriler, 3 araştırmacı tarafından üniversitenin İletişim Fakültesi, 5 Radyo Televizyon Sinema ve 7 Gazetecilik bölümü öğrencileri ile yapılan bireysel derinlemesine gö-

rüşmelerle toplanmıştır. Görüşmeler en az 20 dakika en çok 40 dakika sürmüştür. Görüşmeye başlanmadan önce çalışma ile ilgili bilgi verilerek görüşmenin kayıt altına alınacağı (ses kaydı), ancak elde edilen bilgilerin yalnız çalışma için kullanılacağı ve kimlik bilgisinin saklı tutulacağı, istedikleri zaman ses kaydının durdurulabilecekleri açıklanmış, onay alındıktan sonra görüşmelere geçilmiştir. Araştırmacılar öğrencilere araştırmanın amacı ve konusu hakkında bilgiler vermiştir. Araştırmacılar yapılan çalışmanın bilimsel bir çalışma olduğunu ve katılımcıların kimliklerinin açıklanmayacağını ifade eden bir katılımcı beyanı imzalatmışlardır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerinin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları birebir çözümlenmiştir. Yapılan her görüşme görüşmeyi takip eden 30 gün içinde yazılı hale getirilmiştir. Çözümlenmesinin ardından birbirinden bağımsız 4 araştırmacı (1 psikiyatri hemşiresi, 3 hemşirelik 4. sınıf öğrencisi) tarafından yazılan görüşmeler okunarak, katılımcıların ifadelerinden temalar ve alt temalar belirlenmiştir. Bireysel çalışmaların ardından araştırmacılar tarafından benzer görüşler bir araya getirilerek temalara ve alt temalara son hali verilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Katılımcılara araştırma hakkında yazılı ve sözlü bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmaya başlamadan önce Yeditepe Üniversitesi Klinik Araştırmaları Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır [KAEK Karar

No: 672]. Aynı zamanda üniversitenin İletişim Fakültesi Dekanlığı'ndan da kurum izni alınmıştır. Katılımcılara bilgilendirme yapıldıktan sonra araştırmaya katılma konusunda bilgilendirilip gönüllü onam formu imzalatılarak yazılı onam alınmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamına alınan, yaşları 20 ile 26 arası değişen, 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşan, 6 kadın 6 erkek, Radyo Televizyon Sinema ve Gazetecilik bölümü öğrencileri ile (Tablo 1) yapılan bireysel derinlemesine görüşmeler sonucu, medyada konunun işleyişinin stigmatın oluşmasına etkisi, televizyona yönelik öneriler, gazetelere yönelik öneriler, yasal düzenlemeler, üniversitelere yönelik öneriler, topluma yönelik öneriler başlıklı 6 ana tema saptanmıştır. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin %83.3'ü sağlık programlarının doktorlar tarafından yapılması gerektiğini, %75'i toplumun doğru bilgilendirilmesinin gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin %50'si üniversitelere ders eklenmesinin ruhsal hastalıklara karşı yapılan stigmatın önlenmesinde büyük rol oynayacağını belirtmişlerdir.

Medyada Konunun İşlenişinin Stigmatın Oluşmasına Etkisi

Medyada konunun işlenişinin stigmaya katkısı teması; şiddet içeren programların ilgi çekici olması, yanlış bilgilendirme ve yanlış bilinç oluşturma, maliyet nedeniyle program yapılmaması, konunun bilgisi olmayan ama popüler kişiler tarafından ele alınması, medyanın stigmatın oluşmasına etkisi, medyanın gücü olmak üzere 6 alt temadan oluşmaktadır.

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin ve psikolojik rahatsızlıklarının olma durumları

Anket No	Cinsiyet	Yaş	Bölüm	Sınıf	Kendisinde psikolojik rahatsızlık olma durumu	Bir yakınında psikolojik rahatsızlık olma durumu	Ruh ve sinir hastalıkları ile ilgili bilgi
1	Erkek	22	Radyo, televizyon, sinema	3. sınıf	Hayır	Evet	Çok az var
2	Erkek	22	Gazetecilik	3. sınıf	Evet	Evet	Çok az var
3	Erkek	22	Gazetecilik	4. sınıf	Hayır	Hayır	Evet
4	Kadın	22	Gazetecilik	3. sınıf	Hayır	Evet	Evet
5	Kadın	24	Radyo, televizyon, sinema	3. sınıf	Hayır	Evet	Çok az var
6	Kadın	25	Gazetecilik	4. sınıf	Hayır	Hayır	Hayır
7	Erkek	24	Gazetecilik	4. sınıf	Hayır	Hayır	Çok az var
8	Erkek	26	Radyo, televizyon, sinema	4. sınıf	Hayır	Hayır	Çok az var
9	Erkek	25	Gazetecilik	3. sınıf	Hayır	Hayır	Evet
10	Kadın	21	Radyo, televizyon, sinema	2. sınıf	Hayır	Hayır	Hayır
11	Kadın	22	Radyo, televizyon, sinema	3. sınıf	Evet	Evet	Evet
12	Kadın	24	Gazetecilik	3. sınıf	Hayır	Hayır	Evet

Şiddet İçeren Programların İlgili Çekici Olması

Araştırmaya katılan öğrenciler, ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma konusunun şiddet içeren programların ilgi çekici olması alt temasında konunun farklı boyutlarıyla ele alındığı zaman ilgi çekici olduğuna değinmişlerdir. Öğrenciler, ruhsal hastalıklara yönelik stigmatı önleme konusunun dikkat çekici bir içeriğe sahip olmadığı için medyada bu yönüyle çok ele alınmadığını, ancak şiddet içeren haberler yapıldığı zaman insanların dikkatini çektiğini ifade etmişlerdir. Aşağıda bu konuya ait bazı öğrencilerin ifadeleri yer almaktadır:

"İzlenen videolar, görseller, resimler ile yapılan haberlerde dikkat çeken bu şekilde demek ki." (26 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 4. sınıf).

"İnsanların dikkatini çeken şeyler haber yapılır bu tarz konunun haber yapılması için halkın gözde isimlerinden birinin hasta bireyle bir olaya girmesi veya kendisinin hasta olması olabilir ancak." (22 yaş, erkek, gazetecilik 3. sınıf).

"Bizim insanlarımız biraz böyle abartıyı sevdiği için işte öldürdü, dehşet saçtı gibi şeyler daha çok ilgisini çekiyor. En çok izlenenler arasında kavga ya da cinsel içerikli şeyler dikkatini çekiyor. Medyacılar da bunu bildiği için son dakika diye geçiyor. 'Karısını kesti, çocuğunu öldürdü' bu insanları izlemesi için çekiyor. Ama 'Karısıyla tartıştı ne biliyim kavga ettiler' diye alt yazıyla verdiğinde izlemez diye düşünülüyor." (24 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf).

Yanlış Bilgilendirme ve Yanlış Bilinç Oluşturma

Öğrenciler, medyadaki yanlış bilgilendirmenin, ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma konusunda ve insanların ruhsal hastalıklara yönelik bilgi ve davranışları üzerinde etkili olduğunu bildirmişlerdir. Öğrencilerin %75'i bu konuda toplumun doğru bilgilendirilmesinin gerektiğini savunmaktadır. Yanlış bilgilendirme ve yanlış bilinç oluşturma alt temasıyla ilgili aşağıda öğrencilerinin bu konudaki düşüncelerini belirttikleri ifadeler yer almaktadır:

"Toplumumuz tamamen olan biteni medya üzerinden öğreniyor. Ona göre hareket ediyor, ona göre yaşam biçimini ayarlıyor. İster istemez yansıtılan şeyi önemsiyor bu çok üzülebileceği ya da sevinebileceği bir şey de olabilir bu onun psikolojisini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir diye düşünüyorum." (24 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf öğrencisi).

"Çok ciddi hastalıklara değil ama bu anksiyete, şizofreni gibi büyük hastalıklara bir etkisi yok ama hani haberlerde şu 7 özelliğin 5'i sizde varsa bunalımdasınız yok depresyondasınız denilerek gençler böyle kendilerini depresyona sokuyor. Medyanın böyle etkileri olabiliyor." (21 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 2. sınıf).

Maliyet Nedeniyle Program Yapılmaması

Çalışmamızda öğrencilerin ifadelerinde, medyanın konunun işlenişinin stigmaya katkısında maliyet nedeniyle program yapılmamasının önemli bir alt tema olduğu saptanmıştır:

"Maliyettir diye düşünüyorum. Çünkü en çok bilinen kamu spotu reklamlarında bile gelir sağlanmıyor." (24 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

"Kampanya yapmamasının sebebi 3 kelime para,para,para. Bunlar izlenmiyor, izlense de dediğim gibi doktorlar kısmında grip ve soğuk algınlığı gibi şeyler veriliyor. Çünkü diğerleri izlenmiyor. Kamu spotu olmuyor çünkü izlenmiyor antipatik geliyor." (22 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf).

Konunun Bilgisi Olmayan ama Popüler Kişiler Tarafından Ele Alınması

Bireysel görüşme yapılan öğrencilerden büyük çoğunluğu konunun bilgisi olmayan ama popüler kişiler tarafından ele alınmasının stigmaya büyük katkısı olduğunu belirtmişlerdir.

"İnsanlar popüler olan şeyleri izlemeyi seviyor. Bu konu ne kadar ismi herkesçe bilinen popüler biri tarafından işlenirse o kadar akılda kalır." (24 yaş, kadın, gazetecilik 3. sınıf).

"Tv8 de bir programda atıyorum Kerimcan'a soruyorlar, ciddi bir durumu gerçekten saçma bir hale getiriyorlar. Yanlış kişiye soruyorlar, bunu doğru düzgün uzman bir kişiye sorulması gerekiyor. Ama bazı uzmanlarda saçma şekilde anlatıyorlar, düzgün konuşmasıyla hitap etmeye bilen biri açıklama yapsa teyze dinleyecek, kahvede dayı dinleyecek o şekilde yayılır. Yanlış yerde yanlış insanlara soruyorlar." (22 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf).

Medyanın Stigmanın Oluşmasına Etkisi

Çalışmamızda, medyanın stigmanın oluşmasına etkisinin önemli bir alt tema olduğu görülmüştür. Aşağıda medyanın stigmanın oluşmasına etkisine ait öğrencilerin ifadeleri yer almaktadır:

"Özellikle çıkan haberlerin yumuşatılarak sunulmasının etkili olacağını düşünüyorum. Mesela hastalığın isminin bile sürekli vurgulanmaması çok önemli oluyor. İnsanlarda bu hatırlatma bir ötekileştirme duygusu uyandırıyor çünkü." (22 yaş, kadın, gazetecilik 3. sınıf).

"Bir şeyleri dayandırmak, kutuplaştırmak. Medya zaten kutuplaşma işidir birleştirici değildir. Kolay yol bazı sorunu olan ne biliyim psikolojik rahatsızlığı olan bireyleri gruplandırıp kutuplaşma yaratmak, medyanın amacı da bu zaten stigma yapması elinde hazırken niye uğraşsın ki." (21 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 2. sınıf).

"Bir hasta işte kuyumcuyu soysun diyelim. Bu da haber yapılır. Haberlerde videoları falan çıksın. Bunun akabinde bir hafta içinde aynı haberden 4-5 tane çıkabilir. İnsanlar bende ruh ve sinir hastasıym diye bu durumu kullanabilir." (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Medyanın Gücü

Araştırmamızda yapılan bireysel derinlemesine görüşmeler sonucunda öğrenciler medyanın gücünün önemli bir alt tema olduğu belirtmişlerdir. Öğrenci düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

“Öyle yapılan haberler tabiki de etkili olabilir ama biz sonuçta dehşet saçtıysa o şekilde yazmayı tercih ediyoruz. Yaptığı yanlışları neden böyle oldu aslında şöyle yapılmalıyken böyle yapıldığı şeklinde değil de daha çok haber değeri taşıyan şekilde yazıyoruz.” (24 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

“Ya medya aklınıza gelebilecek her yerde bence öcü gibi gösteriliyor. Hani örneğin medyadan filmleri ele alırsak filmlerde hastalıklar hani tehcir edilmiş, saldırgan, insana zarar verebilecek bireyler olarak anlatılıyor. Yani pek bir düzgün gösterilme yanı yok. Haberlerde de keza öyle.” (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Televizyona Yönelik Öneriler

Araştırmaya katılan öğrenciler ruhsal hastalıklara yönelik stigmatın önlenmesinde televizyonun kullanılmasının önemini vurgulamışlardır. Görüşme yapılan öğrenciler medya aracı olan televizyonun kullanılarak stigmatın önlenebileceği konusundan önemli öneriler verilmiştir. Bu temada dizi ve film çekilmesi, sabah programlarını doktorların hazırlaması ve sunması ve kamu spotlarının ilgi çekici içeriklerle hazırlanması şeklinde üç adet alt tema bulunmaktadır.

Dizi ve Film Çekilmesi

Çalışmamızda yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda öğrencilerin ruhsal hastalıklara sahip bireylere dizi veya filmlerde yer verilmediğine, verilse bile kötü karakter şeklinde yansıtıldığına sonucuna varılmıştır. Ruhsal hastalıkların doğru şekilde yansıtıldığı dizi ve filmler yoluyla ruhsal hastalıklara yönelik stigmatı önleme konusunda önemli adımlar atılacağını vurgulamışlardır. Bazı öğrencilerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Sadece psikolojik rahatsızlığı olan bireylerin çekip oynadığı her şeyini onların yaptığı bir film ses getirebilir. Çok büyük bir ses getirir hatta. Çünkü bu tarz şeylere medya çok önem verir. Zeki Demirkubuz veya Nuri Bilge Ceylan bu filmlere danışman olup, senaryosunu yönetmenliğini hastalar yaparsa ses getirir.” (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

“Sürekli ısmarlama filmler çekiliyor, bir konu üzerine ısmarlama film çekilebilir. Sağlık bakanlığı çekebilir ya da herhangi bir film senaryosuna iliştilerilebilir. İnsanların şizofreniye karşı örnek veriyorum mesafeli davranırlar, öyle bir senaryo yaratılır ki insanlarda bir yumuşama şeyi verir, hani kendine ben yanlış yapıyorum dedirtebilir.” (22 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf).

“Sizlerden bu konu hakkında bilgi alıp bizim bunu önlemek için buna karşı reklamlar işte diziler bu tarz şeyler yapmamız gerekir. Bunların içinde kullanmamız gerekir. Yani halka bunu empoze etmemiz gerekir. Bu şekilde bir araya gelebiliriz.” (22 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

“Yani şöyle dizilerde filmlerde çok fazla kullanılmıyor. Ya da böyle kullanılsa da kötü kullanılıp kötü lanse ediliyor maalesef.” (22 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Sabah Programlarını Doktorların Hazırlaması ve Sunması

Araştırmamızda yaptığımız görüşmeler sonucunda stigmatın önlenmesinde öğrenciler gündüz kuşağı olan sabah programlarının ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu programlarının içeriklerinin sağlıklı bir şekilde hazırlanıp, psikolojik rahatsızlara da değinilerek halka sunulmasının yararlı olabileceğini düşünmektedirler. Bunun için de öğrencilerin %83.3'ü sabah programlarının doktorların hazırlaması ve sunması önerisinde bulunmuşlardır. Öğrencilerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Sağlık programları düzenlenebilir, aslında var ama içerik açısından çok başarılı değil. Bu programlar daha iyi olabilir ve uzman kişiler tarafından aktarılabilir diye düşünüyorum.” (24 yaş, kadın, gazetecilik 3. sınıf).

“Özellikle kadın izleyiciler, sabah doktorlar çıkıyor ya o programları dikkate alıyorlar, ne kadar alınmıyor gibi görünse de. Bir şekilde dinleyip uygulamaya çalışıyorlar. Genellikle konular grip, soğuk algınlığı ile kalıyor. Bunun yerine buna dikkat çekmek için doktorların ona karşı program hazırlamaları ve etkilide olabilir. Sabah programları özellikle 9'dan 15.00'e kadar izleniyor. Kadın programları çıkacağına atıyorum bu şekilde doktor programlarına ağırlık verilse etkisi olabilir diye düşünüyorum.” (22 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf).

“Olumlu bir anlatım yaparsa uzmanlar olumlu olacağını düşünüyorum. Öyle bir dönemdeyiz ki insanların tek güvendiği şey televizyon medya oradan öğreniyorlar, yapmaya çalışıyorlar. Sabah programların reytingleri de bir hayli yüksek.” (24 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf).

Kamu Spotlarının İlgi Çekici İçeriklerle Hazırlanması

Derinlemesine görüşme yapılan öğrenciler kamu spotlarının içeriklerinin ilgi çekici şekilde hazırlanarak televizyon aracılığıyla insanlara ulaştırmanın önemini vurgulamışlardır. Öğrencilerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Kamu spotları ile bilgilendirici reklamlar olabilir. Farkındalık yaratmak olabilir sosyal medya üzerinden yaygınlaştırılması sağlanabilir. Fotoğraflar, videolar, görseller her şey yapılabilir.” (26 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 4. sınıf).

“Medyanın daha insanlara hitap eden kadın kuşağı denilen açtığınızda sadece evlilik programı olmaz da insanları bilinçlendiren sağlık çalışanlarının anlattığı bilgiler olabilir.” (25 yaş, kadın, gazetecilik 4. sınıf).

Gazetelere Yönelik Öneriler

Araştırmaya katılan öğrenciler ruhsal hastalıklara yönelik stigmatın önlenmesi için gazetelerin kullanılmasının önemini vurgulamışlardır. Gazetelere yönelik öneriler olarak ele alınan temada ilgi çekici haber yapma, gazetecilerin sağlık çalışanlarıyla röportaj yapması ve haberlerin empatik bir anlayış çerçevesinde hazırlanması şeklinde üç alt tema bulunmaktadır. Görüşmelerde öğrenciler halka sunulan haberlerin içeriklerinin empati kurularak hazırlanmasının ve gazetelere psikolojik rahatsızlıklarıyla ilgili bilgilendirici yazılar eklenmesinin gaze-

teler aracılığıyla stigmatı önlemek için olumlu öneriler olduğunu düşünmektedirler.

İlgi Çekici Haber Yapma

Yapılan görüşmelerde öğrencilerin psikolojik rahatsızlığı olan bireylerin hayatlarına dair olumlu bilgiler verilmesinin bu şekilde ilgi çekici haberler üretilmesinin yararlı olabileceğini düşünmektedirler. Öğrencilerin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Bilmiyorum aslında denense belki nasıl sigara için kamu sporu yapıyorlarsa hani belki bunun içinde kamu sporu yapılabilir. Onların yaşamlarını kolaylaştıracak ufak tefek tüyolar verilebilir.” (25 yaş, kadın, gazetecilik 4. sınıf).

Gazetecilerin Sağlık Çalışanlarıyla Röportaj Yapması

Görüşme yapılan öğrenciler toplum içerisinde hala gazete okuyan bir kesimin olduğuna inandıklarını belirtmişler ve bu yüzden gazetelerde sağlık çalışanlarıyla birlikte iş birliği içerisinde hazırlanan yazı dizilerinin yayımlanmasının olumlu bir etki yaratacağını düşünmektedirler.

“Dergide veya gazetede ayrı bir bölüm ayrılıp bir yazı dizisi yürütülebilir birlikte. Haberlere de bölümler eklenebilir. Mesela yazı dizisinde gazeteci bir sağlık çalışanı ile bu konuyla ilgili olarak röportaj yapılabilir.” (22 yaş, kadın, gazetecilik 3. sınıf).

Haberlerin Empatik Bir Anlayış Çerçevesinde Hazırlanması

Görüşme yapılan öğrencilerin çoğunluğu haberlerin haber değeri taşıyacak şekilde hazırlandığını ifade etti. Bununla paralel olarak öğrenciler psikolojik rahatsızlığı olan bireylerle empati kurarak haber içeriklerinin hazırlanıp sunulmasının iyi bir sonuç elde edeceği düşünmektedirler. Öğrenci ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Haber yapmadan önce o kişinin de gözünden bakmak lazım aslında, tedavi gördü mü, görüyor mu, nasıl bir hayat yaşıyor, neden hasta oldu gibi onu ve sağlığını düşünerek de yayınlamak lazım birçok haberi. Direk şizofren bile dememesi gerekir bence psikolojik rahatsızlığı olan denilebilir, bu halkın gözünde ‘Aa şizofrenler öldürüyor’ yanılığını oluşturmaz. Her şizofrende öldürüyor yani.” (25 yaş, erkek, gazetecilik 3. sınıf).

“Haberlerdeki dilin daha ayrıştırıcı, ötekileştirici, kötü yanlarını kullanmayı, daha çok psikolojik rahatsızlığından dolayı bu durumu yaşadığı belirtilmeli.” (26 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 4. sınıf).

“Haber niteliği ne olursa olsun bu tarz bireylerden korkulmaması gerektiği ve o bireye nasıl davranılması gerektiğini de içeren bilgilerde olmalı haberin içinde diye düşünüyorum.” (22 yaş, kadın, gazetecilik 3. sınıf).

Yasal Düzenlemeler

Çalışma sonucunda yasal düzenlemeler adında bir ana tema meydana çıkmıştır. Yapılan görüşmelerde öğrenciler devlet büyüklerinin katkısıyla yapılabilecek bazı öneriler sunmuş-

tur. Yapılan görüşmeler sırasında öğrenciler, hastalara yönelik sağlık bakanlığında bir birim kurulmasının, onlar için projeler yapılmasının onlara olumlu dönüş yapacağını düşünmektedir. Öğrenci ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Seminer, sempozyum gibi yerlerde buluşabiliriz. Sağlık bakanlığının ortaklığında bir projede buluşulabilir. “(26 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 4. sınıf).

“Sağlık bakanlığının alt kısmında bir birim kurulabilir bu gibi durumlarla ilgili. O birim bu olaylar olduğunda ilk önce onlar gidebilir polislerle beraber. Biz bu bireylerin yanındayız gibi, sizin üzerinizden onlarda iyi bir etki bırakabilir.” (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Medya sektöründe hasta bireylere iş imkânı sağlanmasının onlar için yararlı olacağını savunan öğrenci ifadesi aşağıda yer almaktadır.

“Medya sektöründe böyle bireylere iş imkânı sunuluyor mu mesela, hiç sanmıyorum.” (22 yaş, erkek, gazetecilik 3. sınıf).

Öğrenciler görüşmeler sırasında hasta bireylerle ilgili pek fazla yasal düzenlemenin yapılmadığını, belli yasakların, uyulması gereken kuralların varlığında hakkında hasta bireylere bakışının yumuşayacağını savunmaktadır. Bu öğrenci ifadeleri aşağıdadır.

“Kullanılan belli kalıplar var haber dilinde insanların diline de yerleşiyor bunlarda değişime gidilebilir. Nasıl yayın yasağı geldiğinde belli kelimelerin kullanılması yasak oluyorsa, bunlar içinde sözleşme bir engel yapılabilir. Buna rük mü yapması gerekiyor çıkan haberlere bakıp insanları şizofren ya da hasta oldukları için damgalayamazsın diye ceza vererek yasak koyarak önüne geçilmeli.” (21 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 2. sınıf).

“En azından bir yol kelimelerin düzeltilmesi belli bir kanun çıkarılabilir yasaklarla uygulanabilir. Büyük etkisi olacağını düşünüyorum.” (21 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 2. sınıf).

Üniversitelere Yönelik Öneriler

Yapılan görüşmeler sonucunda üniversitelere yönelik öneriler isimli ana tema oluşmuştur. Öğrenciler üniversitede eğitim görürken ruhsal hastalıklara ile ilgili bilgilenmeye açık olduklarını belirtmişlerdir. Lisans eğitimine stigma konusunda ders eklenmesi alt teması aşağıda yer almaktadır.

Lisans Eğitimine Stigma Konusunda Ders Eklenmesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısının lisans eğitimlerine stigma konusunda ders eklenmesini istediği belirlenmiştir ve bu konuda bilgilenmenin yararlı olacağını düşündükleri saptanmıştır. Bu konu ile ilgili ifadeler aşağıda yer almaktadır.

“Bizim sağlık haberleri nasıl yapılır diye bir dersimiz yok ama bilgilenmeyi isterim çünkü sağlık sektörü hassas bir sektör bunun halka yansıtılması da öyle olmalı.” (25 yaş, erkek, gazetecilik 3. sınıf).

“Derslere gelinip bu konuyla ilgili bilgi verilebilir. Eğitimle nasıl davranacağımız belli olur, onları öğreniriz ve bu bizim işimize

gelir güzel haberler çıkartabiliriz onların hayat hikâyelerinden.” (22 yaş, erkek, gazetecilik 3. sınıf).

“Kimlerle röportaj yapacağımız belli değil. O hastalıklarla ilgili hiç bir fikrimiz yok tamamen sürpriz olur bizim için bence. Öyle bir bireyle karşılaştığımızda nasıl davranmamız gerektiği ile ilgili bize kısada olsa eğitim verilmesi çok güzel olur.” (22 yaş, erkek, gazetecilik 3. sınıf).

“Mesela bu durumlarında medyayla ilgisi var. Böyle medyayla ilgili dersler olsa iyi olur. Ama bu dersi verecek hoca da önemli.” (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Topluma Yönelik Öneriler

Yapılan görüşmeler doğrultusunda ruhsal hastalara karşı yapılan stigmanın önlenmesi için topluma yönelik öneriler ana teması; aile eğitimi, hastalar tarafından yürütülen sosyal sorumluluk projelerinin medyada yer alması ve dernek organizasyonları alt temalarından oluşmuştur. Öğrenciler bu temalar altında toplumun payına düşen sorumluluklara değinmişlerdir.

Aile Eğitimi

Öğrencilere sorulan sorular karşısında ruhsal hastalıklara yapılan stigmanın veya her türlü yapılan stigmanın yetiştirme biçiminden kaynaklandığını ifade etmiştir. Aile eğitiminin son derece önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu ifadeler aşağıda yer almaktadır.

“Yetişmeden kaynaklanıyor ve bu başka bir konuya giriyor. Yetişirken bu bilginin verilmesi gerekiyor bence.” (22 yaş, erkek, gazetecilik 4. sınıf).

“Bilinçli ebeveynde bilinçli çocuk yetiştirir. Ve bence bu anlamda çok yararlı olur.” (25 yaş, kadın, gazetecilik 4. sınıf).

“Bir de sağlık programlarının izleyici kitlesi genellikle kadınlar ve çocuğu büyüten kişi de anne olduğu için anne ne kadar duyarlı bir şekilde büyütürse çocuğunu o şekilde etkili olabileceğini düşünüyorum.” (24 yaş, kadın, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Hastalar Tarafından Yürütülen Sosyal Sorumluluk Projelerinin Medyada Yer Alması

Üniversitenin İletişim Fakültesi öğrencilerinin, ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi ve bu davranışın önlenmesi için toplum ve medya aracılığıyla farkındalık yaratmak adına öğrencilerden gelen öneri ifadelerinde, hastalar tarafından yürütülen sosyal sorumluluk projeleri alt tema olarak ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Mesela hastalığı tedavi eden doktorla hasta yer değiştirirse ve medya buraya çağırılırsa kimsenin bundan haberi olmasa. Bakın işte bunlar doktor ama aslında hastalar, bunlar size çok normal gibi gözüktü. Hani hiçbir şey yok, normal hayatta da böyleler denirse ufaktan haber değeri de taşır. Böyle çaprazlamalar belki olabilir.” (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Dernek Organizasyonları

Görüşmelerde bazı öğrenciler, hastaları dernek projelerine katarak, onlarla birlikte ilerlemeyi savunmuşlardır. Bu şekilde hastaları topluma kazandırmanın mümkün olabileceğini büyük organizasyonlar düzenlenerek medyatik kişiler tarafından duyurulmasını önermişlerdir. Bu öğrenci ifadeleri aşağıdadır.

“Mesela kış geldi. Bipolar, şizofren hastaları evsizlere akşamları çorba dağıtabilir.” (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

“Mesela bu ruh ve sinir hastalıklarına ait dernekler belli başlı bir organizasyon düzenleyebilir. Bu organizasyona da büyük baş medya organlarını veya gazeteleri çağırırsa o kendine haber değeri taşır.” (22 yaş, erkek, radyo televizyon ve sinema 3. sınıf).

Tartışma

Ruh sağlığı, “Kişinin kendi kendisiyle, çevresini oluşturan kişilerle ve toplumla barış içinde olması, sürekli denge, düzen ve uyum sağlayabilmek için gerekli çabayı sürdürebilmesi” olarak tanımlanmaktadır.^[9] Biyo-psiko-sosyal varlıklar olarak insanların, yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için birbirleriyle karşılıklı etki ve dengeli bir ilişki içinde olması gerekmektedir. Toplumda ruhsal hastalığa sahip kişiler, ne zaman ne yapacağı belli olmayan, çevresindeki insanlara zarar verebilen ve tehlikeli bireyler olarak algılanırlar. Genel olarak hastalığın tedavisinin yararsız olacağı ve hasta olan bireylerle iletişim kurulamayacağı düşüncesine inanılmaktadır. Toplumun bu düşüncesi ruhsal hastalığa sahip bireyleri ötekileştirip, insanları ayırarak stigma davranışına yöneltmektedir. Geçmişte ruhsal hastalığa sahip bireyler işkencelere maruz kalmışlardır. Günümüzde ise bu bireylerin durumlarının kötüleşmesine sebep olacak toplumsal baskıların olduğu gözlenmektedir.^[1]

Bu araştırmada bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesi öğrencilerinin, ruhsal hastalığa sahip bireylerle yapılan stigma konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi ve stigmanın önlenmesine yönelik görüş ve önerilerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Yapılan bireysel derinlemesine görüşmeler sonucunda 1) Medyada konunun işlenişinin stigmanın oluşmasına etkisi, 2) Televizyona yönelik öneriler, 3) Gazetelere yönelik öneriler, 4) Yasal düzenlemelere yönelik öneriler, 5) Üniversitelere yönelik öneriler, 6) Topluma yönelik öneriler isimli ana temalar ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızın ilk ve en önemli teması “medyada konunun işlenişinin stigmanın oluşmasına etkisi” olarak belirlenmiştir. Medya, toplumun ruhsal hastalıkları yanlış anlamasına sebep olabilmektedir. Haberlerde şiddet dolu olayların arkasında hastalık vurgulanmaya çalışılırken, televizyon programlarında ise daha çok sansasyonel olayların ruhsal hastalığa sahip bireylerin yaptığı vurgulamaktadır.^[3] “Aile sırrı şizofreni hepsinin sonu oldu”, “şizofren cinneti”, “otobüste dehşet saçan şizofren” gibi ana başlıkların atıldığı haberlerde hastaların kötü yönleri, hastaneden kaçarak halka zarar verdikleri ön plana alınmaktadır. Bu doğrultuda da toplumun ruhsal hastalığı olan bireylere

karşı düşünceleri onların şiddet uygulayan tehlikeli bireyler olduğu yönünde değişmektedir.

Medyada konunun işlenişinin stigmatın oluşmasına etkisi ana temasından "şiddet içeren programların ilgi çekici olması" ve "yanlış bilgilendirme ve yanlış bilinç oluşturma" alt temaları ortaya çıkmıştır. Öğrenciler tarafından medyada düz konulu yazıların etkisiz olduğu, manşet yazıları gibi dikkat çekici yazıların haber değeri olduğu belirtilmiştir. Ruhsal hastalıklar konusunun kötü haber yönünden değeri olduğu katılımcılarımız tarafından söylenmiştir. Medyada aslında yanlış olan bilgilerin doğru olanlarla düzeltilmesi gerekirken, böyle haberler ilgi çekici olmadığı için yapılamamaktadır. Daha çok ilgi çeksin diye şiddet olayları vurgulanmaktadır. Bu durumda hastalık şiddet ile ilişkilendirilmektedir. Philo ve ark.^[10] kitle iletişim araçlarının ruhsal hastalıkları nasıl ele aldığı ile ilgili bir içerik analizi yapmışlardır. Çalışma sonunda ruhsal hastalıklar ile ilgili medyada yer alan içeriğin %66'sının şiddet ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Yazarlar, bu bağlantının izleyicilerin ruhsal hastalıklara yönelik inançları üzerindeki etkisini tartışmışlar ve medyada şiddet ile ilişkilendirilen bir hastalığa sahip olmanın kişilerin yardım arama ve hastalığı kabullenme durumlarını olumsuz yönde etkileyeceğini vurgulamışlardır.

Araştırmaya katılanların medyada konunun işlenişinin stigmatın oluşmasına etkisi, maliyet nedeniyle program yapılmaması bir diğer alt temadır. Yapılan araştırmada ruhsal hastalıklar için program yapıldığında para kazanılması gerekli ki, bu programlar için para harcanılabilmeli sonucu ortaya çıkmıştır. Medyada maddiyatın çok önemli olduğu, ruhsal hastalıklar ile ilgili program yapılmasında maddi destek için yapımcılara başvurmak gerektiği düşünülmektedir.

Konunun bilgisi olmayan ama popüler kişiler tarafından ele alınması bir diğer alt temadır. Bu tema için katılımcılarımız ifadelerinde, sağlık çalışanı olmayan ama bu konuda topluma bilgi vermeye çalışan popüler kişilerden örnekler vermişlerdir.^[3] Ruhsal Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Stigma ve Bunun Azaltılmasına Yönelik Uygulamalar çalışmasında komedyenlerin sahne gösterilerinde ruhsal hastalığa sahip bireylerin eksikliklerini ya da hatalarını mizahlarında yer verdikleri görülmüştür.^[3]

Medyada konunun işlenişinin stigmatın oluşmasına etkisinin alt temasında, medyanın ruhsal hastalığa sahip bireyleri ötekileştirici etkisi yarattığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bilge ve Cam^[3] medyada ruh ve sinir hastalığı ve hastaları yanlış ve kötü gösterimlerinin sonucunda ruh ve sinir hastalarını 'saldırgan, tehlikeli' gibi net yargılar ortaya çıktığını belirtmişlerdir.

Çalışmamızın medyada konunun işlenişinin stigmatın oluşmasına etkisi son alt teması olan medyanın gücü olarak belirlenmiştir. Palabiyikoglu ve ark.^[9] gazetelerdeki intihar haberlerinin okuyucuya nasıl yansıtıldığına ilişkin bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada, intihar haberlerinin içeriklerinde 'karamsarlık, bunalım' gibi sözler geçtiğinde ruhsal hastalıklarla bağdaştırıldığı görülmüştür. Okuyucuda bu durumun üzerine her ruhsal hastalığa sahip insanın intihar eder gözü ile bakmasına sebep olmaktadır. Çalışmamıza katılan öğrencilerin

ifadelerine göre, medyanın toplum için büyük etkisi olduğu belirlenmiştir. Manago ve ark.^[11] yaptıkları kalitatif araştırmada üç farklı ülkeden şizofreni ve depresyon tanısı alan hastalarla psikiyatrik hastalıklara yönelik stigma ile medyanın etkisini kültürler arası bir boyutta ele almışlardır. Araştırma sonuçlarında üç ülkede de stigmatın uygulanışının benzerliklerinin yanında farklılıkları da olduğu görülmüştür. Yazarlar medyanın stigma üzerinde bir neden olmaktan çok stigmatın devamı üzerinde etkili bir faktör olduğunu vurgulamışlardır.

Ruhsal hastalıklara yönelik stigmatın iletişim fakültesi öğrencilerinin bakış açılarıyla değerlendirildiği araştırmanın ikinci önemli ana teması televizyona yönelik önerilerdir. Yapılan görüşmelerde katılımcılar stigmatı önlemek adına verilen önerilerde kullanılması gereken medya organını televizyon olarak seçmişlerdir. Katılımcılar medya aracı olan televizyon ile toplumun büyük bir kısmının etki altına alabileceğini düşünmektedirler. Aynı zamanda medyanın son yıllarda sağlık alanındaki konulara daha fazla yer verdiği fark edilmektedir. Sağlık konuları dergi ve gazetelerde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Televizyonlarda da sağlık programları sayısında ve haber bültenlerinde sağlık içerikli haberlere yer verme oranında artış gözlenmektedir.^[12] Medya araçlarının geniş kitlelere ulaşabilme, bireylerin var olan davranışlarını değiştirme üzerinde etkili olabileme, bilgiyi arttırabilme, sağlık alanında farkındalık yaratabilme ve bunu toplumun gündemine ekleyebilme gibi özellikleri de bulunmaktadır.^[13]

Araştırma sonucunda televizyona yönelik öneriler ana temasının ilk alt teması bu konuda dizi ve film çekilmesi olarak saptanmıştır. Katılımcılar ruhsal hastalıklara sahip olan bireylerin iyi ve olumlu yönlerinin dizi veya filmlerde gösterilmesinin, bunların halka dayatmanın bir çözüm oluşturabileceğini düşünmektedirler. Yapılan bir araştırmada filmlerin kitle iletişim aracı olarak toplum üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.^[13] Clement ve ark.,^[7] kitle iletişim araçları ile yapılan müdahalelerin ruh sağlığı ile ilgili stigma üzerine etkisinin araştırıldığı çalışmaların meta analizini yapmışlardır. Analiz sonucunda yazarlar kitle iletişim araçları ile yapılan müdahalelerin önyargıyı azaltabildiğini, ancak stigma üzerindeki etkilerini belirlemek için henüz yeterli kanıt olmadığını vurgulamışlardır. Kitle iletişim araçlarının ayrımcılık üzerindeki etkilerini tespit etmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.

Televizyona yönelik önerilerin bir diğer alt temasını da sabah programlarını doktorların hazırlaması ve sunması oluşturmaktadır. Katılımcılar sabah programları aracılığıyla toplumun kadın kesimine ulaşabileceğini ve doktorların içeriklerini hazırlayıp sunduğu programların insanları doğru bilgiye ulaştırabileceğini savunmuşlardır. Televizyonlarda son zamanlarda artan doktor programlarının içeriklerine ruhsal hastalıkların eklenebileceğini, bu bilgilerin doktorlar tarafından verilirse dikkate alınabileceğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda, programa psikiyatri hemşiresinin çağırılması, psikiyatrik hastalıklarla ilgili deneyimlerini anlatması etkili olacaktır. Toplum, hasta bireylerin yaşadığı olumlu deneyimleri, hemşirelerin dilinden

bütüncül bakış açısı ile dinleyince empati oluşmasının daha kolay olacağı düşünülmektedir.

Televizyona yönelik önerilerin son alt teması kamu spotlarının ilgi çekici içeriklerle hazırlanması olarak belirlenmiştir. Katılımcılar Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan kamu spotlarına ruhsal hastalıklarla ilgili konuların eklenebileceğini savunmuştur. Televizyonlarda kullanılan kamu spotlarının insanların akıllarında kaldığını vurgulamışlardır. Kamu spotları önemli toplumsal konularda halkı bilinçlendirmeyi ve farkındalık yaratmayı amaçlayan araçlardan biridir. Aynı zamanda herhangi bir maliyete sebep olmayan araçlardır. Bu spotlarda amaç bireylerde davranış değişikliği oluşturmak olduğu için buna yönelik stratejiler uygulanmalıdır. Kamu spotlarının o konuda uzman kişiler tarafından hazırlanması gerekmektedir.^[14] İki kamu spotunun karşılaştırıldığı bir araştırma yapılmıştır. Bu kamu spotlarından biri Sağlık Bakanlığı'nın hazırladığı "Sigara Pişmanlıktır" kamu spotudur diğeri ise bir özel kuruluşun "Siz de Bırakabilirsiniz" temalı reklam filmidir. Katılımcılar spotun içeriğini ve teknik özelliklerini başarılı bulmuş fakat verilen mesajı yeterli ve başarılı bulmamışlardır. Özel kuruluşun reklamını izledikten sonra ise katılımcılar, reklamın mizah unsuru içermesi ve oynayan aktörü sempatik buldukları için defalarca izlediklerini ve reklamı izlemekten keyif aldıklarını ifade etmişlerdir.^[14] Bizim araştırmamızda ise kamu spotlarının içeriklerinin konuyla ilgili ilgi çekici içeriklerle hazırlanmasının daha etkili olacağı sonucuna varılmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcılar stigmatı önlenmek adına gazetelere yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Bu tema önemli temalardan birisidir. Katılımcılar gazete aracılığıyla çıkan haberlerden ve içeriklerinden haber yayınlanmadan önce dikkat edilmesi gerekenlerin üzerinde durmuşlardır. 2013 yılında çıkan bir habere göre bir anne bayram tatilinde iki aylık bebeğini evde yalnız bırakıp memleketine gittiğini, döndüğünde ise mama yemeyip hareket etmediği şikâyetiyle hastaneye götürmesi sonucu bebeğin öldüğü ortaya çıkmıştır. Bu haberi yayımlayan gazeteler ise haber başlıklarını "canavar anne" şeklinde atmışlardır. Aynı zamanda annenin ev adresi, ismi ve resmi sansürlü bir şekilde yayımlanmıştır. Annenin yaşam koşulları göz önünde bulundurulursa ruhsal sağlığı olduğunu düşünülebilir. Anneye konulacak ruhsal hastalığın tanısı aynı şekilde medyada "Canavar annenin şizofreni hastası olduğu ortaya çıktı." şeklinde haber yapması ve bunu halka sunması sonucunda medyanın insanların üzerinde bu hastalıklarla ilgili fikir oluşturma konusunda büyük bir etkisi olduğu düşünülmektedir.^[15]

Araştırmaya katılan bireyler gazetelere yönelik öneriler ana temasının alt temasını ilgi çekici haber yapma önerisinde bulunarak oluşturmuşlardır. Katılımcılar bireylerin olumlu yönlerini ve iyi alışkanlıklarını ön plana çıkararak haber yapmanın stigmatı önlemenin bir adımı olabileceğini vurgulamışlardır. Stuart'ın^[15] 2003 yılında yaptığı araştırmada gazetede çıkan haberlerde şizofreni gibi hastalıkların anlatımını iyileştirmek adına medya müdahaleleri amaçlanmıştır. Medya müdahalesini çıkan haberlerin içerikleri doğrudan etkilemek içermektedir.

Bu araştırmada gazetecilere konu hakkında doğru bilgiyi sunarak daha olumlu bir içerik üretmeleri sağlamıştır. Değerlendirmeye alınan araştırma sonucunda doğru bilgi ışığında olumlu olarak üretilen içerikler olumsuz olarak yapılan haberlerden sayıca iki kat artmıştır. Olumlu içeriklerle hazırlanan haberlerde %33 oranında artış gözlenmiştir.^[15] Araştırmamıza katılan bireylere göre olumlu haber yapmanın bu doğrultuda yapılacak haber sayısını arttıracak olduğunu düşünmektedirler.

Araştırmada gazetelere yönelik öneriler ana temasının bir diğer alt teması gazetecilerin sağlık çalışanlarıyla röportaj yapmasıdır. Katılımcılar medyada yayımlanacak haberlerin, sağlık bilgilerinin veya bu konudaki köşe yazılarının yayımlanmadan önce sağlık çalışanlarından doğru bilgiyi alması gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda sağlık çalışanlarıyla bu konular hakkında röportaj yapıp, bunların gazetelerde bilgilendirici niteliğinde yer almasının stigmatı önlemenin bir basamağı olabileceğini ve topluma doğru bilginin bilen kişiler aracılığıyla ulaştırmanın daha doğru bir yol olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmada gazetelere yönelik verilen öneriler ana temasının son alt teması ise haberlerin empatik bir anlayış çerçevesinde hazırlanmasıdır. Yapılan bir araştırmaya göre empati kurmak, empati kuran bir insanın karşısındaki kişiyi anlayabilme olasılığı empati kuramayan insana göre daha fazladır.^[16] Empati kurmadan karşısındaki insanı yargılayan insanlar çoğu kez diğer insanlarla çatışma yaşamaktadırlar. Fakat empati kuran insanlar daha az çatışma yaşarlar. Empati kurabilen insan karşısındaki insanın bulunduğu durumu bütüncül olarak ele alıp değerlendirebilir.^[16] McKeever'ın^[16] 2014 yılında yaptığı bir araştırmada medya mensubu kişilerin medya türlerine yönelik tutum ve depresyonlu kişilere verdiği destek deneysel olarak test edilmiştir. İlk gruptaki bireylere şiddetli depresyona sahip, güçlü karakterle ilişkili makale, ikinci gruptaki bireylere ciddi depresyon, zayıf karakterle ilgili makale verilmiştir. Kontrol grubuna ise makale okutulmamıştır. Makaleleri okuduktan sonra katılımcılara sahte bir meslektaş yardım organizasyonu için bir web sitesi gösterilmiştir. Araştırma sonucunda empati kurarak yanıt veren bireylerin, olumlu tutumlarının, organizasyona destekleyici davranışlarda bulunma olasılığının arttığını gösterdi. Araştırmamızda ise katılımcılar ruh ve sinir hastalıkları hakkında haber gazetelerde ve televizyonlarda yayımlanmadan önce sağlık çalışanlarından bilgi alınarak bu kişilere zarar verecek herhangi bir kelime veya cümle kullanılmadan, haber içeriklerine dikkat edilerek verilmesi toplumda stigmatı önlemenin bir yolu olabileceğini savunmuşlardır.

Yapılan bu araştırmanın bir diğer teması ise yasal düzenlemelerdir. Katılımcılar getirilen bazı yasalar ile stigma davranışının önleneyeceği görüşündedirler. Yapılan bir araştırmada psikolojik rahatsızlığı olan bireylerin genellikle dayaja maruz kalan bireyler olduğunu öne sürmüştür ve bu konu ile ilgili yasal bir düzenlemeye gidilmesini önermiştir.^[17] 2008 yılında zihinsel sağlık savunuculuğunun çabalarının bir sonucu olarak, ilaçla hastalığın semptomlarının azalması durumunda dahi hastalığın etkilerinin sürdüğü gözlenen kişiler için yasa düzenlenmiştir. Böylece Amerikan Engelliler Yasası (ADA) tarafından ihtiyaçla-

rının karşılanması sağlanmıştır. ADA Değişiklik Yasası (ADAAA) yürürlüğe girmeden önce, tedaviye yanıt veren ve semptomlarını yönetmeyi öğrenen kişiler ADA kapsamındaki korumalarını kaybediyorlardı. ADAAA ayrıca, insanların aralıklarla hastalık belirtilerini gösterebileceğini ve bazı kişilerin gerçek bozukluklarından ziyade yanlış algılanıştan ötürü, hastalıkla ilişkisi olmayan fikirlerinin de hastalığıyla ilişkilendirilmesi sonucunda haksız yere muamele görebileceğini kabul etmektedir. ADAAA'nın işlevsel bozukluğun özelliklerine dikkat çekmesi ve algıya dayalı ayrımcılık içermesine yönelik yaklaşımı, çeşitli zihinsel hastalıklar arasında daha keyfi ölçütleri uygulayan mevzuatın aksinedir.^[18] Amerika Birleşik Devletleri'ndeki araştırmacılar, zihinsel rahatsızlığı olan kişilerin, kamu eğitimine odaklanana göre kurumsal ve yapısal ayrımcılıkla mücadele yaklaşımlarını desteklediğini tespit etmişlerdir.^[19] Bizim araştırmamızda öne sürülen, televizyonda yapılan haberlerin içeriğindeki psikiyatri hastalarının kimlik bilgilerinin yayınlanmasının yasak olması gerektiği, hastalık isminin vurgulanmaması gerektiğidir. Araştırmamız bu tip göze gelen unsurlar azaltıldığında toplumun bakış açısının daha yumuşak olacağı görüşünü savunmaktadır.

Araştırmanın temalarından biri olan üniversitelere yönelik öneriler katılımcıların çoğunlukla lisans derslerine psikiyatri ile ilgili derslerin eklenmesine yönelik olmuştur. Griffiths ve ark. nın^[19] yaptığı araştırmaya göre eğitsel anti-stigma müdahaleleri, yanlış bilgilere düzeltme veya olumsuz tutum ve inançlara ters düşme amacı taşıyan damgalanmış durum hakkında olgusal bilgiler sunar. Buna bir örnek eğitim kampanyası olabilir. Eğitim kampanyaları, eğitim müdahalelerinin statüsünü en iyi değerlendirilen yerel ölçekten ulusal çapa kadar herhangi bir ölçek tasarlanabilir.^[19] Örneğin, İskoçya'nın Beni İzleyin kampanyası, kamuoyunda zihinsel sağlık damgalanmalarına ve ayrımcılığına son vermek amacıyla oluşturulmuştur. Hastaların yaşadıkları sorunları konuşmalarını teşvik eden bir kampanyadır. Kampanyanın başlamasından 2 yıl sonra yapılan araştırmalarda, kamuoyunun zihinsel sağlık sorunları olan insanların daha iyi korunması gerektiği yönündeki inancında yüzde 11'lik bir düşüş, zihinsel olarak hasta olan insanların tehlikeli olduğu görüşünde yüzde 17'lik bir düşüş olduğunu göstermiştir.^[8] Eğitim programlarını içeren kamusal damgalanmayı azaltma müdahalelerinin sonucunda, zihinsel hastalık, psikoz ve depresyonla ilişkili olarak damgalamada azalma saptanmıştır.^[19]

Araştırmanın bir diğer teması ise topluma yönelik önerilerdir. Stigma konusunda toplumun üzerine düşen sorumluluk oldukça fazladır. Katılımcılar toplumun insan davranışlarını yönlendirme ve sosyal yaşama katılma konusunda etkili bir rol oynadığını savunmuşlardır. Carr ve Halpin'in^[20] araştırmasına göre hastaların yılda %10.1'lik kısmının evsiz kaldığını, %15.3'ünün bir pansiyonda yaşamını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Ekonomik faktörlerin ve hastalığında katkıda bulunmasıyla ev sahipleri ruhsal hastalığı olan kişilere konutlarını kiralamayı tercih etmemişlerdir. Bu toplumsal stigmatdır ve bunun önlenmesi için bazı yasalara, herkes için genel geçer kurallara ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın ana temalarından biri olan topluma yönelik önerilerin alt teması aile eğitimidir. Katılımcılar kişilerin küçüklükten ayrımcılık yapmamaları yönünde eğitilmesi gerektiğini, ailede verilen eğitimin değerini ve kişiliği meydana getiren en önemli unsurlardan biri olduğunu savunmuşlardır. Yabancı ülkelerin çoğunun ilk ve orta öğretim kurumlarında verilen zihin sağlığı dersinin, bilgi, tutum ve yardım davranışını geliştirdiği saptanmıştır. Zihinsel sağlık ve temel sağlık bilgilerini geliştirmelerinin, okul çağı çocuklarında damgalanmanın azaltılmasında etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte toplumun tutumlarını iyileştirmek, gelişimsel ve bilişsel olarak kişinin kendisini ileriye taşıması için farklı yaş gruplarına eğitimler verilmektedir. Bu programlar zihinsel sağlık, ilk yardım, zihinsel sağlık sorunlarına ve krizlere yanıt verme gibi başlıklar altında dersler içermektedir.^[18]

Yaptığımız araştırmanın topluma yönelik ana temasını oluşturan bir diğer alt tema ise hastalar tarafından yürütülen projelerin medyada yer almasıdır. Araştırmamızda, hasta kişilerin kendi kimliklerini yansıtan programlar yaparak toplumun dikkatini çekebilecekleri sonucuna varılmıştır. Corrigan ve ark. nın^[21] araştırmasına göre, zihinsel hastalık veya madde kullanım bozuklukları yaşayan insanların, halkla etkileşime girerek zorluklarını ve başarı hikayelerini anlatmasının çok yararlı olduğu ve empati duygusunu güçlendirdiği sonucuna varılmıştır. Bunun gibi hastalarında içinde rol aldığı projeler, toplumsal damgalamayı düşürmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda hasta bireylerde güçlenme hissi yarattığı ve benlik saygısını artırdığı gözlenmiştir.

Araştırmanın topluma yönelik ana temasının son alt teması ise dernek organizasyonlarıdır. Katılımcılar, hasta bireylerin dernek organizasyonlarında aktif olmasının ilgi çekeceğini öne sürmüşlerdir. Bu tip kampanyalar yapılmasını desteklemişlerdir. Armstrong ve ark. nın^[22] hazırladığı makaleye göre, Amerika'da Akran sağlayıcıları olarak bilinen bir hizmet sunulmaktadır. Çalışanlarını sağlık ekibinin ve yaşamsal deneyime sahip insanların oluşturduğu bu sitede isteyenler kendi deneyimlerini açıkça tanımlayabilmektedir. Sorunların yargısız, ayırım gözetmeden konuşulacağını vaat eden bir site olan serviste akranlar, başkalarının sorunlarını belirlemelerine ve etkili baş etme stratejileri oluşturmalarına yardımcı olmaktadır. Akran desteği ayrıca, hastaların zihinsel veya madde kullanımıyla ilgili tedavi ve hizmetleri aramaya çalışırken karşılaşılabilecekleri ayrımcılığı, reddi ve izolasyonu da ele almaktadır. Akran müdahalelerinin destekleyici etkileri, daha uzun süreli ve düzenli tedavi kullanımını sürdürmeye yardımcı olabilir.

Sonuç

Bu çalışmada, bir vakıf üniversitesinin iletişim fakültesinde okuyan öğrencilerin, ruhsal hastalıklara sahip bireylere yapılan stigma konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi ve bu stigma davranışının önlenmesi için medya aracılığıyla farkındalık yaratılması amaçlanmış ve bu bağlamda iletişim fakültesi öğrencileri üzerinde farkındalık yaratılmıştır. Yapılan yüz yüze görüşmeler sırasında verilen ruh ve sinir hastalığıyla ilgili bilgiler

sayesinde öğrenciler bilinçlendirilmiştir. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin %83,3'ü sağlık programlarının sağlık çalışanları tarafından yapılması gerektiğini, %75'i toplumun doğru bilgilendirilmesinin gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin %50'si üniversitelere ders eklenmesinin ruhsal hastalıklara karşı yapılan stigmatın önlenmesinde büyük rol oynayacağını belirtmişlerdir. Araştırmayı, yaşları 21 ile 26 arasında değişen gençlerin oluşturması ve ileride bu kişilerin, iletişim fakültesinde okumalarından dolayı, medyada rol alacak olmaları önemli kılmaştır. Yapılan kalitatif araştırma sonucuna göre iletişim fakültesi öğrencilerinin stigma davranışını yanlış buldukları sonucuna varılmış, katılımcıların yanıtları doğrultusunda yeni yetişen medya sektörü çalışanlarının, psikiyatri hastalarını haber yaparken veya medyada konu ederken daha özverili, empati kurarak, hoşgörülü ve saygıyla yaklaşacakları beklenmektedir. Hemşirelerin farklı alanlarda eğitim gören üniversite öğrencileri üzerinden araştırma yapması, toplumun önemli sorunlarını ortaya çıkarması ve ileride topluma katkı sağlayacak, insanların görüşlerine yön verebilecek alanlarda hizmet verecek bireyleri bilgilendirmesi açısından hemşireler önemli role sahiptir. İletişim fakültesinin lisans derslerine ruhsal hastalıkları anlatan derslerin konulması önerilebilir. Hemşirelik öğrencileri ve iletişim fakültesi öğrencilerinin ortak yürüteceği sosyal sorumluluk projelerinin alanların ileride yapacağı işbirliğine zemin hazırlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca literatürde medya ve stigma konusunu ele alan çalışmaların çoğaltılması önerilir.

Çıkar çatışması: Bildirilmemiştir.

Hakem değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazarlık katkıları: Konsept – I.I., S.N., C.Z., Z.Y.; Dizayn – I.I., S.N., C.Z., Z.Y.; Denetim – I.I.; Meteryal – I.I., S.N., C.Z., Z.Y.; Veri toplama veya işleme – S.N., C.Z., Z.Y.; Analiz ve yorumlama – I.I., S.N., C.Z., Z.Y.; Literatür arama – I.I., S.N., C.Z., Z.Y.; Yazan – I.I., S.N., C.Z., Z.Y.; Kritik revizyon – I.I., S.N.

Kaynaklar

1. Cam O, Cuhadar D. Stigma process and internalized stigma in individuals with mental illness. *Journal of Psychiatric Nursing* 2011;2:136–40.
2. Bostanci N. Stigma for Individuals with Mental Disorders and Reduced Practices. *Düşünen Adam Psikiyatri Nöroloji Bilim Derg* 2005;18:32–8.
3. Bilge A, Cam O. Combating stigmatization towards mental illness. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 2010;9:71–8.
4. Taskin EO, Ozmen E. Factors Affecting Attitudes Towards Mental Illnesses: Information, Contact, Label, Type of Psychopathology, Media. *3P Dergisi* 2004;12:25–40.
5. Koşlu M. An assessment of research on relation between spirit and body health and religion. *Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2010;28.
6. Ural C, Belli H, Oncu F, Soysal H. Target mass profile in violent behaviors of psychotic patients. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2012;23:1–7.
7. Clement S, Lassman F, Barley E, Evans-Lacko S, et al. Mass media interventions for reducing mental health-related stigma. *Cochrane Database Syst Rev* 2013;7:CD009453.
8. Wei Y, Hayden JA, Kutcher S, Zygmunt A, et al. The effectiveness of school mental health literacy programs to address knowledge, attitudes and help-seeking among youth. *Early Interv Psychiatry* 2013;7:109–21.
9. Palabiyikoglu R, Azizoglu S, Ozayar H. A study on how suicide news in the news is reflected in the reader. *Kriz dergisi* 1994;2:285–92.
10. Philo G, Secker J, Platt S, Henderson L, et al. The impact of the mass media on public images of mental illness: Media content and audience belief. *Health Education Journal*. 1994;53:271–81.
11. Manago B, Pescosolido BA, Olafsdottir S. Icelandic inclusion, German hesitation and American fear: A cross-cultural comparison of mental-health stigma and the media. *Scand J Public Health* 2018;40:3494817750337.
12. Atabek U, Atabek G, Bilge D. Ideological discourses in television health programs. *Sağlık İletişimi* 2012;11–29.
13. Cinarlı İ, Simsek Z. "Health News Reporting - Guide to the Program" for accurate and effective health communication. *Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları* 2013:6–9.
14. Oz G. Mental health and media. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2013;24:1.
15. Stuart H. Stigma and the daily news: evaluation of a newspaper intervention. *Can J Psychiatry* 2003;48:651–6.
16. McKeever R. Vicarious experience: experimentally testing the effects of empathy for media characters with severe depression and the intervening role of perceived similarity. *Health Commun* 2014;30:1122–34.
17. Corrigan PW, Watson AC, Heyrman ML, Warpinski A, et al. Structural stigma in state legislation. *Psychiatr Serv* 2005;56:557–63.
18. Mental Health Commission of Canada. Opening minds: interim report. Calgary, Alberta: Nov 18, 2013. Available at: https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/2016-05/opening_minds_interim_report.pdf. Accessed Dec 12, 2018.
19. Griffiths KM, Carron-Arthur B, Parsons A, Reid R. Effectiveness of programs for reducing the stigma associated with mental disorders. A meta-analysis of randomized, controlled trials. *World Psychiatry* 2014;13:161–75.
20. Carr V, Halpin S. Stigma and discrimination, national survey of mental health and well-being. Department of Health and Ageing. Canberra: 2002.
21. Corrigan PW, Kosyluk KA, Rüsç N. Reducing self-stigma by coming out proud. *Am J Public Health* 2013;103:794–800.
22. Armstrong ML, Korba AM, Emard R. Of mutual benefit: The reciprocal relationship between consumer volunteers and the clients they serve. *Psychiatric Rehabilitation Journal* 1995;19:45–9.